

Prof. dr Mirjana Nadaždin Defterdarević

Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru

EVROPSKI IDENTITET – KONTROVERZIJE I REFLEKSIJE

Rad problematizira pitanje evropskog identiteta, kao novonastale vrste identiteta, sa posebnim osvrtom na temelje na koje evropski kolektivni identitet treba biti oslonjen u funkciji svoje primarne zadaće – lojalnosti građana EU. U tom smislu konstrukcija evropskog identiteta korespondira sa bitnim pitanjima iz pravno-političkog diskursa tražeći u tom okviru svoju afirmaciju i legitimaciju.

Istraživanje polazi od pretpostavke da se u EU, kao političkom entitetu sui generis, u najboljoj tradiciji evropskog građanstva demokratija od političke forme kojom su se legitimisale vlast i suverenitet nacionalne države, kreiranjem evropskog identiteta, pretvorila u političku formu kojom se legitimišu ljudska prava, a nacionalni identitet u tom kontekstu u evropskom identitetu, kao inkluzivnom, dobija funkciju dvostruke legitimacije – kulturne i političke.

Analizom sadržaja i teleološkim metodom istraživanje se posebno fokusira na aspekt određivanja i promjenjivost sadržaja pojma identiteta, opravdanost kreiranja evropskog identiteta, njegovo političko priznavanje, njegovu vezu sa ljudskim pravima i integrativnu ulogu koju u njihovom ostvarivanju ima multikulturalizam.

Ključne riječi: Evropska unija; Identitet; Multikulturalizam; Ljudska prava.

1. UVOD

Pitanje evropskog identiteta, njegovog sadržaja, značaja kao i samog njegovog konstituisanja, predmet je kontinuiranog interesovanja čitavog niza društvenih nauka suočavajući nas tako sa potrebom distinkcije između različitih sadržaja koji se imenuju kao identitet, a bliže se određuju kao pojedinačni i kolektivni, nacionalni, supranacionalni, kulturni ili politički.

Mirjana Nadaždin Defterdarević, nadazdin.defterdarevic@unmo.ba.

U kontekstu politike i kontekstu prava pojam identiteta, mada je nezaobilazan, često se tretira kao problematičan, pa čak i sporan.¹ Uprkos ovako ozbiljnom prigovoru pitanje identiteta ne samo da nije izgubilo na svom značaju već je, sa jačanjem integrativnih evropskih procesa i refleksijama kojima svojstva već definisanog individualnog, kolektivnog, nacionalnog, kulturnog i političkog identiteta utiču na formiranje novog supranacionalnog identiteta EU, smješteno u kontekst evropskih integracija postalo nezaobilazno i vrlo aktuelno.

Identitet je socijalni konstrukt koji je nastao kao rezultat međusobnog uticaja i prožimanja različitih društvenih, ekonomskih, historijskih, političkih i psiholoških faktora. U formulisanju identiteta ne može se zaobići ni značaj interesa koji motiviše racionalno ponašanje i odluke, posebno kada iste u svojoj osnovi imaju političko – emocionalnu legitimaciju.² U međuljudskim odnosima individualno i pojedinačno se konfrontira sa drugim individualnim i grupnim (zajedničkim ili opštim) i djelovanje pojedinaca postaje djelovanje u kome se prepoznaje kolektivni identitet.

Pojam identiteta, obzirom na široko interesovanje za njegov sadržaj, ima različita kontekstualna i konceptualna značenja.

Bez obzira na razlike u definisanju pojma identiteta identitet uvijek ima snažno izražen subjektivni aspekt – odnos titulara identiteta prema svom identitetu koji ga, po sopstvenom mišljenju, bitno određuje. U tom smislu identitet se definiše kao doživljaj suštinske jednakosti i kontinuiteta svoga ja tokom dužeg vremena bez obzira na njegove mijene u različitim periodima i okolnostima.³ Ovako percipiran on je svijest o ličnom identitetu čovjeka putem iskustva i utisaka, podrazumijevajući kontinuitet subjekta, bez obzira na promjene u relaciji prostor – vrijeme, njegovo pozicioniranje i sposobnost prepoznavanja u odnosu na druge subjekte.

Kako je identitet uvijek rezultat reciprociteta, i kako nastaje uvijek uz pretpostavku drugog, taj drugi i njegova drugost su konstitutivni elementi refleksije identiteta jer naša posebnost se provjerava i obnavlja u svakodnevnom dodiru sa drugima i kroz procjenu svojih i tuđih djelovanja. Suočavanje sa drugim neminovno je i za formiranja identiteta, ali i za njegovo nadilaženje. Doživljaj vrednovanja ličnog uslovljen je načinom percepcije, prepoznavanja i priznanja od strane drugog.⁴

Individualni identiteti u društvenoj zajednici, koja je odlučujuća za njihovo priznavanje, se dotiču, preklapaju, konfrontiraju i oblikuju.

---

¹ T. Cipek, „Politike identiteta EU: U ‘potrazi za kolačićima male Madeleine’“, *Anali hrvatskog politološkog društva*, Zagreb 2004, 140.

² A. Sen, *Rational Fools*, 1998, navedeno prema T. Cipek.

³ Vid.: E. H. Erikson, *Identitet i životni ciklusi*, Zavod za udžbenike, Beograd 2008.

⁴ A. Stijepčević, „Ogled o identitetu – perspektive“, *Sociološka luča* IX/2, 2015, 4.

Identitet se ne može odrediti kao jedinstvena i trajna kategorija zbog svoje promjenjivosti i ambivalentnosti. To svojstvo ambivalentnosti čini da je identitet istovremeno i otvoren i zatvoren. (Zatvoren je u onom aspektu gdje se putem identiteta odvajamo od drugih, po svojstvima koje oni kao takve nemaju i koje jedan identitet i čine prepoznatljivim. Otvoren je jer nam je drugi potreban da bismo se putem njega, i u odnosu na njega, mogli odrediti, jer bez drugoga i njegovih svojstava ne bi bilo moguće izgraditi ni svoj identitet, ni identitet društvene grupe kojoj individua pripada.) Identitet se stvara na osnovu onoga što pojedinac misli da jeste u odnosu na ostale pojedince i kolektivite.⁵

Suštinski identitet je tako određen granicama koje služe kao prelaz između nas i drugih neidentičnih pojedinaca.⁶

Uz ambivalentno svojstvo identiteta da je istovremeno otvoren i zatvoren treba naglasiti i njegovu višedimenzionalnost/višestrukost kao bitnu osobinu.

Višedimenzionalnost identiteta znači da pojedinac ili grupa mogu u isto vrijeme pripadati različitim identitetima, a da to ne podrazumijeva njihovo međusobno konfrontiranje ili isključivanje. Višestrukost identiteta podrazumijevaće njihovo funkcionalno organizovanje, najčešće po kriteriju hijerarhije, koja nije kruto i definitivno uspostavljena. Hijerarhijski odnos uvažava činjenicu, i prilagođava joj se, da zajednička svijest nadrašta partikularne razlike i eliminiše međusobno nepovjerenje, što se već pokazalo kod izgradnje nacionalnih država, i kao obrazac je primjenjivo na kontekst EU.

2. EVROPSKA UNIJA – KONCEPTUALNI OKVIR I IDENTITETSKI DEFICIT

Ideja Evropske unije podrazumijevala je uspostavljanje organizacionog okvira koji je trebao da osigura ekonomsku integraciju zapadnoevropskih država. Inicijalno, tvorcima ideje ujedinjene Evrope ideja izgradnje nekog novog supranacionalnog identiteta koji bi je pratio je bila potpuno strana. Kao opravdanje takvom pristupu često je pominjan već postojeći evropski identitet koji je u novom kontekstu, smatralo se, mogao da posluži svrsi.⁷

U domenu integracionih procesa identitet je ostajao kao sadržaj primarno vezan uz građane (individualni identitet) i nacionalne države (kolektivni identitet) koje su pristupile Uniji. Ovaj pristup nalazio je opravdanje u uvje-

---

⁵ R. Kalanj, *Modernizacija i identitet*, Politička kultura, Zagreb 2008.

⁶ B. Stojković, *Evropski kulturni identitet*, Službeni glasnik, Beograd 2008, 24.

⁷ Pojam evropskog identiteta razlikuje se od identiteta EU, mada se ovi pojmovi često percipiraju kao sinonimi. Evropski identitet je širi pojam i odnosi se na države, nacije, etnikume i lokalne zajednice koji se nalaze i u i izvan političko – ekonomskog integrativnog procesa koji čini današnju EU.

Evropski identitet rezultat je interakcije identiteta svih evropskih država i hronološki pret-hodi identitetu EU koji kao nastaje u okviru specifične organizacione forme EU.

renju da će ekonomske integracije za posljedicu imati i druge integrativne procese koji će se nužno pojaviti u sferi politike i kulture čime će se stvoriti pretpostavke za izgradnju identiteta same EU.

Identitet EU, koji bi tako nastao, nije imao za cilj da potisne ili izbriše postojeće nacionalne identitete, već je njegovo nastajanje trebalo da osigura dodatnu kohezionu snagu započetim integrativnim procesima.

Evropski integrativni procesi bili su okrenuti državi i nacionalne političke elite su bile jedino legitimisane da utiču na donošenje odluka koje je proces integracije zahtijevao. Ovakav pristup ubrzo je pokazao svoju slabost i sugerisao ozbiljnu opasnost koja iz njega proizlazi, posebno u onom trenutku kada je za donošenje odluka na nivou Unije bio napušten inicijalno prihvaćeni princip konsenzusa i zamijenjen načelom kvalifikovane većine.

Mogućnost da suverena vlast bude nadglasana u odlučivanju po određenom predlogu, koga će svejedno nakon što je usvojen morati poštovati, dovela je potencijalno u pitanje ne samo suverenost država članica EU, već i suverenost građana kao uporišta koncepta modernog političkog djelovanja.⁸

Problem legitimacije i afirmacija suvereniteta građana na nivou nacionalnih država je u značajnoj mjeri korigovan uvođenjem neposrednih izbora za članove Evropskog parlamenta. Reafirmacijom uloge građana u procesu odlučivanja na evropskom nivou praktično se ukazalo na značaj koji im pripada u stvaranju novog zajedničkog identiteta. Ovim je potvrđen teorijski koncept koji relativizira značaj kolektivnih identiteta u razdoblju postmoderne u korist proučavanja razvoja i kretanja ličnih identiteta koji se adaptiraju kako prema vanjskim uticajima, tako i zbog pojedinačnih preferencija, stavova, želja i interesa.⁹

Teorijski koncept koji je identitet EU vezivao uz efekat prelijevanja iz ekonomske u ostale društvene sfere nije se pokazao praktično održivim – zajednički evropski duh bio je nedovoljno jak da amortizuje sukobe oko izbora dominantne koncepcije društvenih normi i vrijednosti koje se, kao zajedničke, trebaju prihvatiti i postati jednako obavezujuće za sve.

Izvjesno je da se spone vezivanja sa integrativnim efektom u EU nužno razlikuju od onih na kojima počiva paradigma nacionalnog jedinstva – odvojene su od jezika, historije, mitova i počivaju na konceptu postnacionalnog zajedništva uobličenoj evropskom konstrukcijom sistema ljudskih prava definisanog inicijalno Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i osnovnim slobodama donesenom u okviru Vijeća Evrope,¹⁰ koju je, kao obavezujući standard, adopcijom prihvatila EU koja će naknadno donijeti i sopstvenu Povelju o osnovnim pravima i slobodama EU.

⁸ S. Hix, *Political System of the European Union*, Palgrave Macmillan, New York 2005.

⁹ J. F. Lyotard, *Postmoderno stanje*, Ibis – grafika, Zagreb 2005.

¹⁰ Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama potpisana je u Rimu 4.XI 1950, a na snagu je stupila 3. IX 1953. godine.

Vizija kosmopolitske Evrope je vizija evropske kulturne tolerancije u kojoj bi evropski građani imali aktivnu ulogu u procesu odlučivanja i koja bi na zajedničkom interesu međusobnog uvažavanja različitosti kreirala zajednički identitet.

3. KULTURNI I POLITIČKI IDENTITET EVROPSKE UNIJE

Pitanje konstituisanja identiteta EU u prvi plan postavlja njegov odnos prema već postojećim kolektivnim i individualnim identitetima. Kolektivni identiteti sa svojim svojstvima otvorenosti i višestranosti posebno su interesantni u konceptualnim razlikama koje manifestuju oblikujući politički i kulturni identitet.

Kulturni identitet najčešće se smješta u kontekst mjesta, pola, jezika, historije, etničke ili religijske pripadnosti. To je identitet koji je rezultat samosvijesti pripadnika neke grupe koja je objektivno uslovljena i razvija se na osnovu kriterija koje ona definiše u svom odnosu prema drugim društvenim grupama.

Politički identitet, za razliku od kulturnog, veže se uz političke subjekte koji priznaju legitimnost određenog institucionalnog poretka vlasti.¹¹

Izgradnja nacionalnog identiteta dominantno je određena konceptom kulturnog identiteta koji se oslanja na zajednički jezik, historijske reference, tradiciju. Kultura percipirana kao naslijeđe koje određuje porijeklo pojedinaca suštinski determiniše osobine grupe kojoj pojedinac pripada. Etičke i kulturne vrijednosti koje su zajedničke nekoj društvenoj grupi su okosnica sociokulturne mobilizacije sa ciljem njene izgradnje.

Za razliku od kulturnog identiteta politički identitet nije specifično vezan uz samo neku društvenu grupu i time isključen za sve druge. Politički identitet se percipira kroz univerzalne norme i vrijednosti koje kao takve prihvataju pojedinci ili grupe.¹²

Dosadašnji pokušaji definisanja i uspostavljanja identiteta EU dominantno su bili usmjereni njegovom kulturnom i političkom aspektu.

Značaj izgradnje kulturnog identiteta EU često se ilustruje, ne bez razloga, tvrdnjom Žana Monea (*Jeanna Monnet*) koji je, anegdota kaže, konstatovao da bi se Evropska zajednica, kada bi se kojim slučajem ponovo uspostavljala, trebala početi graditi od kulture, ne od ekonomije. Uz nesporno dobronamjerno pretjerivanje, irelevantno da li je anegdota istinita ili nije, ne može se osporiti da je konstatacija utemeljena. Njen sadržaj odražava koncept koji je potvrđen izgradnjom kolektivnih identiteta modernih nacija tokom XIX vijeka gdje su jezik, književnost, obrazovanje i umjetnost bili ključne spona koje

¹¹ Vid.: F. Cerruti, *Identitet i politika*, Politička kultura, Zagreb 2006, 23–82.

¹² Prirodu političkog identiteta najupečaljivije ilustruje koncept ustavnog patriotizma koji i pojedinca i grupu poziva na odanost ustavu, kako u apstraktnom tako i u konkretnom, praktičnom smislu.

su povezivale građane nekog entiteta i osiguravale pretpostake za nastanak identiteta koji su onada, po tom osnovu, percipirali kao zajednički.¹³

Zagovornici kulturnog identiteta, kao temelja identiteta EU, oslanjali su se sa povjerenjem na uticaj evropske kulturne tradicije koja je građane EU činila Evropljanima i čiji je kulturni identitet nastao kao rezultat prožimanja niza civilizacijskih faktora i nacionalnih, regionalnih i lokalnih kultura.¹⁴

Privlačnost ideje zajedničkog evropskog kulturnog identiteta, kao identiteta EU, u praktičnoj primjeni pokazuje niz nedostataka od kojih je najvažniji onaj da je odnos prema fenomenu evropske kulture ambivalentan – isti aspekti evropske kulture se posmatraju, analiziraju i tumače različito u različitim evropskim državama. Poseban problem predstavlja odnos EU prema vlastitoj historiji. Nastojanje da se identitet EU osloni na historijsku utemeljenost zajedničkih kulturnih elemenata je utopijski sve dok se istovremeno sama EU identifikuje nasuprot toj tradiciji.¹⁵

Ako se aspekt kulturnog identiteta EU prihvati kao kompleksan i praktično vrlo zahtjevan treba li onda temelj izgradnje identiteta EU usmjeriti prema političkom aspektu istog?

Politički identitet se veže uz pitanje teritorijalnosti i povezanosti građana sa područjem na kome djeluju. Politički identitet se, prema evropskoj praksi, realizuje po dva modela pristupa: pristup sa vrha (zasniva se na konceptu sličnih vrijednosti koje su, prema zagovornicima koncepta, svojstvene cijelom kontinentu) i pristup iz osnove (koji polazi od onoga sa čime se identifikuju pojedinci i šta za građane država članica EU znači biti Evropljanin.¹⁶ Ovaj pristup je pragmatičniji, lakše ga je pratiti i nudi pregledne informacije o raspoloženju građana prema EU i njenim aktivnostima).¹⁷

Evropska unija već odavno nije svedena na tržište i njene institucije očekuju i traže podršku evropskih građana. Problem legitimacije političkog sistema i formiranje identiteta EU pokazali su se u tom smislu usko povezanim.

---

¹³ E. Banus, *Cultural Policy in the EU and the European Identity*, u Farell, M., Fell, S. I Newman, M. (ur) *European Idetegration in the 21st Century*, Sage Publications, London 2002:162, navedeno prema D. Čepo, *Od nacionalnoga k supranacionalnom: Evropski identitet i Evropska unija, Hrvatski nacionalni identitet u globalizirajućem svijetu*, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo – Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2010, 74.

¹⁴ *Ibid.*, 164.

¹⁵ Vid. S. P. Novak, „Civilizacijski korijeni i baština“, *Kolo*, 1, Matica hrvatska, Zagreb 2004, 79–95.

¹⁶ M. Bruter, „Identity“, *Encyclopedia of European Elections* (Y. Deloye, M. Bruter, eds.), Palgrave MacMillan, New York 2007, 264.

¹⁷ Ovaj pristup je posebno privlačan kod praćenja izbora za predstavnike u Evropskom parlamentu – izrazita zainteresovanost 70-ih godina XX vijeka sugerisala je značajan porast u identifikaciji građana sa idejom evropske integracije, da bi u prvoj deceniji XXI vijeka mogli konstatovati drastičan pad interesa sa ispodprosječnim izlaskom na izbore 2004. godine.

Djelotvorna i legitimna politička zajednica podrazumijeva da se njeni članovi sa njom i emocionalno identifikuju. Za nacionalnu državu taj zahtjev je očekivan i nije ga problem realizovati, jer pretpostavke za to postoje. Ali, EU nije država, te upravo zbog toga se suočava sa deficitom koji otežava formiranje njenog sopstvenog identiteta.

Pojam identiteta dodatno je aktueliziran, ne samo u kontekstu nastajanja novog identiteta EU, nego i u kontekstu redefinisavanja postojećih kategorija regionalnih i nacionalnih identiteta. Pažnja je osobito usmjerena na fenomen kolektivnih identiteta obzirom na uticaj koji imaju na stabilnost i efikasnost političkog sistema u kome djeluju. Kolektivni identiteti uspevaju da očuvaju privid postojanosti uprkos promjenama realnog društvenog ambijenta što ih čini privlačnim kao svojevrsno orijentacijsko uporište u ambijentu opštih društvenih promjena. Posebno mjesto u tom smislu pripada nacionalnom identitetu kao faktoru koji snažno opredjeljuje socijalno i političko djelovanje zbog čega je nacionalni identitet prepoznat i instrumentaliziran od strane političkih institucija koje nastoje putem njega oblikovati politiku identiteta na način da formulišu glavne karakteristike svoje zajednice i time je odvoje od drugih.

Kolektivni identitet Cipek definiše kao konstruisanu vremensku postojanost institucija, simbola, vrijednosti i ciljeva jedne zajednice, društvene grupe ili državom obuhvaćenog društva.¹⁸

Nesporni uticaj koji kolektivni, posebno nacionalni, identitet ima u kontekstu političkog djelovanja snažno motiviše EU na stvaranje novog evropskog identiteta prihvaćenog od svih građana Unije.

Konsolidacija zajedničkog tržišta i ekonomsko jedinstvo koje je EU osigurala uz očuvanje samostalnosti država – nacija članica Unije, u onoj mjeri koliko to ne ugrožava uspostavljeno funkcionalno jedinstvo, učinili su opravdanom potrebu uspostavljanja evropskog identiteta koji treba da se realizuje u sferi kulturne, filozofske, psihološke, historijsko-političke i geografske dimenzije. To nije novi evropski nacionalni identitet jer Evropa ne nudi pretpostavke za definisanje evropske nacije.¹⁹ Iluzija evropskog etnosa, koja se ne može realizovati, može se nadomjestiti evropskim demosom što je praktično moguće jačanjem učešća evropskih građana u demokratskim institucijama Unije.²⁰

Identitetsko profiliranje Unije ostvaruje se funkcionalnom sintezom novog identiteta i interesa.

---

¹⁸ T. Cipek, 141.

¹⁹ Osnove za oblikovanje nacionalnog identiteta prema teoriji A. D. Smitha (1992) su mit o zajedničkom porijeklu, historijsko sjećanje, historijski formiran državni teritorij, zajednička masovna kultura, zajedničke obaveze i prava svih građana i zajednički ekonomski prostor.

²⁰ T. Cipek, 142.

Dokument o Evropskom identitetu iz 1973.²¹ godine tadašnju EZ definiše kao samostalnu cjelinu koja nastoji da izgradi svoj identitet. Značajno je da dinamika evropskih integracija, utvrđena Dokumentom, zavisi od razvoja evropskog identiteta.

Pitanje evropskog identiteta u kontekstu EU dodatno je potencirano Ugovorom o EU (ugovor iz Maastrichta (*Maastrichta*) gdje se u članu 17 eksplicitno spominje „jačanje identiteta i nezavisnosti Evrope“. Identitet EU pominje se i kod definisanja njenih ciljeva u čl. 2. Ugovora, te u čl. 191. koji se odnosi na obavezu političkih stranaka da odražavaju političku volju građana Unije i doprinose izgradnji evropske svijesti.

Identitet EU percipira se kao svojevrsno političko jedinstvo i kao pretpostavka političkog djelovanja. Objektivni značaj koji se pridaje identitetu EU inicijalno je praćen očiglednim legitimacijskim deficitom. Taj nedostatak trebala je otkloniti Povelja o temeljnim pravima EU, donesena u Nici 2000. godine.²²

Neveliki obim tog dokumenta, samo 54 člana situirana u 7 poglavlja, svojim sadržajem trebao je osnažiti koncept identiteta EU i kreirati pretpostavke za donošenje njenog ustava.

Donošenje Ustava EU²³ bilo je praćeno velikim očekivanjima, uz ostalo Ustav je trebao otkloniti sve dileme oko pitanje identiteta EU. Evropa se njim definiše kao „jedinstvo različitosti“, a „... narodi Evrope, ponosni na svoj nacionalni identitet i historiju, odlučni (su) prevladati stare suprotnosti i zajednički oblikovati sve bliskiju jedinstvenu sudbinu“.²⁴

Ustavom identitet Unije formalno se i simbolično manifestuje zastavom, himnom i danom Evrope, a stvarno je njegovo postojanje potvrđeno definisanjem svojstava zajedničke ekonomske, vanjske i sigurnosne politike, utvrđivanjem zajedničkih vrijednosti i državljanstvom EU.

Konstituisanje identiteta EU od početka je funkcionalno bilo usmjereno kao instrument njenog samoptvrđivanja prema vani, prema drugima. Specifična svojstva koja bi ga suštinski odredila kao sredstvo samodefinisanja prema unutra, u okviru EU, pokazala su se nedovoljnim, što je po nekima njegovo definisanje odložilo, a po drugima dovelo do zaključka o nemogućnosti realizacije istog. Ovo je za posljedicu imalo jačanje aspekta institucionalnog identiteta koji je Evropu identifikovao sa Evropskom unijom posebno stavljajući u fokus interesovanja djelovanje EU i političkih institucija nacionalnih država.

²¹ Dokument je usvojen na samitu u Kopenhagenu 14. XII 1973. Vid.: R. Wodak, G. Weiss, “Visions, Ideologies and Utopias in the Discursive Construction of European Identities: Organising, Representing and Legitimising Europe”, *Communicating Ideologies: Language, Discourse and Social Practice* (M. Pütz, T. van Dijk, eds.), Peter Lang, Frankfurt am Main, 2004, 225–252.

²² Povelja o temeljnim pravima Evropske unije proglašena je na sastanku Evropskog vijeća u Nici 7. XII 2000.

²³ The EU Constitution (2004), <http://european-convention.eu.int>.

²⁴ Preambula Ustava EU.

EU se percipira kao forma interesno-ekonomskog povezivanja. Države-nacije zadržavaju svoj suverenitet. U ovom kontekstu pitanje identiteta EU posebno dobija na značaju u aspektu političkog identiteta, osobito u relaciji etnosa i demosa. Kao podesan obrazac za prevladavanje te napetosti nameće se koncept ustavnog patriotizma, koji ne samo da napetost relaksira, već djelotvorno doprinosi realizaciji ideje o identitetu EU.

Ustavni patriotizam polazi od pretpostavke da je ustav, uz to što je pravni akt najviše pravne snage, i ideološko-politički i identitetski dokument koji, uz ostalo, daje odgovor i na pitanje ko su članovi zajednice na koju se odnosi.

Ustavom se uređuje jedno društvo, utemeljuje pravna država i garantuju ljudska prava. Načela i vrijednosti utvrđena ustavom trebala bi biti vezivno tkivo zajednice i kao takva bitna su za razumijevanje njenog etosa.

Cilj ustavnog patriotizma je da građane okupi oko tog temeljnog pravnog i političkog akta i time mu osigura integrativno djelovanje. Ustav na ovaj način postaje temelj političkog identiteta i način da se prevaziđu i uvažavaju neminovne društvene razlike.

Ustavni patriotizam u ovom kontekstu je sadržaj koji utvrđuje odnos građana prema državi, koji ih potiče na političko djelovanje i koji je tijesno povezan sa demokratijom i njenim vrijednostima. Koncept ustava doživljava se kao zajedničko djelovanje, što podrazumijeva političku kulturu koja će počivati na dijalogu i posredovati između javnih i privatnih interesa, potičući aktivno učešće građana u političkom životu što će doprinijeti povjerenju društva u politiku.

Učešće građana u političkom životu EU kroz koncept ustavnog patriotizma tako će postati osnova za oblikovanje političkog identiteta EU.

Za građane je presudno da nisu isključeni iz političkog polja odlučivanja, a o svom uključivanju slobodni su da odlučuju sami.

Kako kolektivni identitet, kao i identitet generalno, podrazumijeva razgraničenje prema drugom, tako je identitet svojstven EU bitno određen svojim specifičnostima – evropskim kapitalizmom, konstitucionalizmom, racionalizmom i individualizmom, ali ta zajednička svojstva, uprkos svom nesporom značaju, još uvijek nisu dovoljna da oblikuju zajednički identitet.

Zajednički identitet EU ne može se osloniti na trajnu i čvrstu jezgru jedinstvene evropske kulture, niti na jedinstveni evropski koncept vrijednosti, pa se u potrazi za identitetom EU sve češće pribjegava „formiranju minimalističkog evropskog identiteta u danas već, u pravilu, evropskom multikulturnom društvu”.²⁵

Tako percipiran identitet, kojim bi se osiguralo poistovjećivanje građana sa EU, može nastati samo kao projektni identitet kojim će društveni subjekti iz civilnog društva redefinicijom svog položaja osmisлити novi

---

²⁵ T. Cipek, 146.

identitet. Vremenom taj identitet, pružajući podršku institucijama Unije i akterima njenog političkog života, dobija kvalitet legitimacijskog identiteta.

Kako je riječ o projektnom identitetu, za njegov nastanak i uspješan razvoj potrebno je harmonično djelovanje nekoliko bitnih faktora – usvajanje evropskog političkog naslijeđa, definisanje jasne i prepoznatljive spoljne politike EU, kao određenost cilja i svrhe kojima vode procesi evropskih integracija. Ovakvo utvrđen početni nukleus, od koga će se identitet EU razvijati, može biti formulisan i na drugačiji način, mada suštinski bitno sličan – kao sinteza participativne demokratije u kojoj njeni akteri (građani i političke partije) aktivno učestvuju u donošenju odluka, što je moguće jedino u uslovima multikulturalnog društvenog ambijenta bitno određenog svojom tolerancijom. Uz tu pretpostavku aktivnog političkog djelovanja preostala dva uslova su socijalno blagostanje i afirmacija EU kao civilne velesile u globalnom političkom kontekstu.²⁶

U uspostavljanju identiteta EU odlučujuća uloga će i dalje pripadati državama članicama Unije. Njihova participacija u političkim organima Unije, prije svega u Vijeću ministara gdje se donose odluke od najvećeg političkog značaja, određuje i njihov stvarni značaj za formiranje identiteta Unije.

Realizacija projektnog identiteta EU, samim tim, proces je koji već traje.

Oblikovanje novog identiteta podrazumijeva u ovom kontekstu afirmaciju njegovog političkog aspekta – otvorenost u procesu odlučivanja i spremnost na dijalog koji će usvojene odluke učiniti razumljivim svim akterima političkog odlučivanja. Otvaranje političkih procesa i aktivna politička javnost osiguraće zastupljenost i prepoznatljivost pojedinačnih interesa građana što će ih približiti identifikaciji sa EU i u emotivnom aspektu.

„Politički identitet građana Evropske unije ne može nastati bez kvalitetnog demokratskog procesa, koji se zasniva i potiče sudjelovanje građana, te oblikuje svojevrsan identitet demokratski aktivnih građana Europe.“²⁷

Aktueliziranje pitanja građanstva u EU samo je slijedilo dvije postojeće evropske tradicije – zapadnoevropsku tradiciju (po kojoj je nacija kulturno definisana zajednica određena zakonom, teritorijalnošću i udruživanjem) i francusku postrevolucionarnu tradiciju koja je usmjerena ne na identitet zajednice već na ličnu privrženost – civitas – kao oblik organizovanog političkog udruživanja.

Ideja evropskog identiteta, koji je svojstven Uniji, podrazumijeva njegovu višestrukost čiji različiti aspekti svojom privlačnom snagom osiguravaju naklonost i identitetsku identifikaciju građana EU. Nastanak identiteta EU ne prijete nestankom nacionalnih i drugih već postojećih identiteta u državama koje su njene članice, već utiče na njihov međusobni odnos re-

---

²⁶ *Ibid.*, 147.

²⁷ T. Meyer, navedeno prema T. Cipek, 148.

definišući ga kao „hijerarhijsku promjenu u identitetskoj matrici pojedinaca koji su datim identitetima obilježeni”.²⁸

Projekat identiteta EU podrazumijeva djelotvorne mahanizme komunikacije koje će različite postojeće identitete povezati zajedničkim interesima, osigurati komunikaciju između aktivnog građanstva, država-nacija i institucija Unije i na taj način potvrditi, i pokazati, postojanje zajedničkih vrijednosti koje će kao kohezioni faktor doprinijeti oblikovanju novog kolektivnog identiteta.²⁹

4. MULTIKULTURALNOST: NACIONALNI I GRAĐANSKI IDENTITET

Manifestovanje individualnog identiteta, uvažavajući društveni karakter ljudskog bića, suočava nas idejom da čovjek djeluje na dva kulturna nivoa: građanskom i etničkom.

Prvi je posljedica njegove društvene prirode, a drugi određuje njegovo pripadanje konkretnoj zajednici.

Kultura je sredstvo koje masama posreduje osjećaj kolektivnog identiteta, a svijest o identitetu neophodan je element formiranja nacije kao specifične zajednice.³⁰

Kultura je demijurg ljudske stvarnosti.

Možemo je posmatrati kao ishodište identiteta etničkih grupa, ali i izvor identitetskih razlika koje mogu biti pretpostavka bilo uzajamne naklonosti i podrške, ili animoziteta i osporavanja.

Nacionalni identitet podrazumijeva osjećaj pripadnosti određenoj društvenoj grupi i uvjerenje da se njena bitna svojstva, kao i interesi i ciljevi koji su sa njima povezani, mogu realizovati tek u tom etnicitetu ili putem njega.

Nacionalni identitet je kolektivni identitet koji ukazuje na sličnosti unutar grupe i različitost u odnosu na druge, a zasnovan je na elementima objektivnog (jezik, religija, državnost) i subjektivnog karaktera (svijest o nacionalnoj pripadnosti ili subjektivni osjećaj pripadnosti). Ideološko favorizovanje nacionalnog identiteta kulturne i etničke razlike pretvara u političke principe nacionalističke ideološke politike ekskluzivnosti.

Građanski identitet, za razliku od nacionalnog, podrazumijeva odanost liberalno-demokratskim vrijednostima i principu građanstva koji emanira javnu i političku kulturu jednog društva. Ovaj identitet je determinisan in-

---

²⁸ D. Čepo, 68.

²⁹ A. D. Smith, *Nacionalizam i modernizam. Kritički pregled suvremenih teorija nacija i nacionalizma*, FPZ, Zagreb 2003, 72.

³⁰ S. Vukićević, „Fenomen identiteta i integracioni procesi na Balkanu, Institut za sociološka istraživanja, Filozofski fakultet Nikšić“, *Sociološka luča* V/1, 2012, 62–75.

dividualnim određenjem pojedinca kao političkog subjekta bez obzira na njegovu etničku pripadnost.

Građanski identitet određen je tolerantnošću prema drugom i drugačijem i sklonošću za djelovanje i oblikovanje političkog procesa sa ciljem promocije javnog dobra. Zasnovan na univerzalnim vrijednostima i konstitutivnim principima građanski identitet osigurava lojalnost svih građana, bez razlike na veličinu etničke grupe kojoj oni pojedinačno pripadaju. Njegovim uspostavljanjem legitimacijska formula političkog sistema se demokratizuje i sekularizuje.

Ideja građanske jednakosti i slobode polazi od pretpostavke postojanja jedinstvene zajednice koja ima svoj politički i kulturni identitetski aspekt. Politički aspekt zajednice uspostavlja okvir za realizaciju prava i obaveza koja odražavaju liberalnu pravednost.

U kulturnoj zajednici ljudi se okupljaju oko zajedničke kulture, jezika i historije kojima je bitno određena njihova kulturna pripadnost. Ova dva aspekta zajednice se mogu, ali ne moraju, poklapati.³¹

Kulturno-historijski, nacionalni identitet ne prejudicira politički, kao što ni politička pripadnost ne anulira kulturno-historijski identitet. To su dva odvojena sadržaja, „mada su u evropskoj tradiciji podjednako i paralelno na specifičan način kultivirana“.³²

Građanstvo, kao politički identitet nadilazi partikularne specifičnosti afirmacijom univerzalnih demokratskih principa poštovanja osnovnih ljudskih prava i sloboda. Ono djeluje iznad etnokulturnih podjela uz njihovo uvažavanje. Etnički principi ne moraju ugrožavati postojanje i poštovanje građanskog principa, kao što ni građanski princip ne znači poništavanje etničkog.

Logičko-historijski amalgam etničkog i građanskog čini multietičnost i multikulturalnost društva prirodnim stanjem i osnovom trajnog mira.³³

Kulturno profilirano građanstvo postaje jedini podesan okvir u kome se svima, uz garantovanu i zaštićenu različitost identiteta, nude i jednake šanse za učešće u oblikovanju političke zajednice. Princip slobode, potvrđen garantovanim korpusom ljudskih prava kao univerzalnom vrijednošću, koji pojedinca oslobađa tereta etnokulturne zadatosti, nudi mu mogućnost javnog djelovanja upućujući ga pri tome na saradnju sa drugima. Afirmacijom globalno orijentisanog građanstva multikulturalizam priznaje i njeguje kulturnu baštinu pojedinaca i može se realizovati tek uvažavanjem kulturne različitosti. Vil Kimlika (*Will Kymlicka*) tako uspostavlja konstrukciju za-

³¹ Nacionalna država odraz je poklapanja kulturne i političke zajednice. Kada politička zajednica obuhvata dvije ili više kulturnih zajednica tada govorimo o multikulturnoj/kulturno pluralnoj državi.

³² D. Rodin, „Kulturno-povjesni i politički identitet“, *Politička misao*, Vol. XXXV, (1998), br. 2, 50–56.

³³ Vid.: S. Vukićević.

jedničkog nacionalnog identiteta u svom modelu građanstva kao prava koje je i izraz nečijeg članstva u političkoj zajednici.³⁴

Kolektivni identitet podrazumijeva zajedničku svijest pojedinaca o pripadnosti nekom društvenom i političkom entitetu koja znači njihovo međusobno priznavanje obzirom na određene sličnosti i interese koje zajedno dijele. Identitet zasnovan na toleranciji je polazna tačka multikulturalnog građanstva. Priklanjanjem univerzalnom i kosmopolitskom ne znači odbacivanje nacionalnog identiteta. Multikulturalnost podrazumijeva pronalaženje dovoljno širokog pravno-institucionalnog modela koji će pomiriti različite postojeće vrijednosne orijentacije i osigurati pretpostavke realizacije potreba i interesa svih članova zajednice. Usmjerenost multikulturalizma na pitanje identiteta i potrebu javnog priznavanja razlika otvorila je još jedno pitanje – pitanje politike priznavanja kojom se štiti integritet pojedinca. Odgovor je ponudio Jirgen Habermas (*Jurgen Habermas*) vezujući istu uz demokratsko građanstvo određeno jednakim slobodama, mogućnostima i odgovornošću za sve pojedince koji kao racionalni građani raspravljaju o pitanjima od opšteg značaja slijedeći principe kritičnosti, otvorenosti i odsustva bilo kakve prinude. „Politička kultura u kojoj se mogu ukorijeniti ustavni principi nipošto ne mora zavisiti od toga da li svi građani govore istim jezikom, da li su istog etničkog i kulturnog porijekla. Liberalna politička kultura samo je opšti imenitelj za ustavni patriotizam koji ojačava svijest kako o razlici, tako i o integriranosti različitih oblika života koji koegzistiraju u multikulturalnom društvu.”³⁵

Nacionalno jedinstvo, koje za pretpostavku ima postojanje i jačanje zajedničkog identiteta, odlučujući je faktor za izgradnju demokratski organizovane države što se potvrđuje donošenjem demokratskog ustava i integracijom stanovništva u okviru jedinstvenog pravnog poretka koji je formulisan tako da predstavlja dovoljno širok okvir da osigura uslove za participaciju svih različitih društvenih grupa.

Već izgrađeni nacionalni identiteti država koje su članice EU pokazaće se kao ozbiljna prepreka izgradnji njenog novog nadnacionalnog identiteta.

5. EVROPSKI IDENTITET I NACIONALNI IDENTITET

Mada je inicijalno nastala kao zajednica motivisana ekonomskim interesima Evropska unija je izrasla u političku zajednicu za koju je praktično značajno uspostavljanje njenog novog, evropskog identiteta. Organizaciona forma

---

³⁴ V. Kimlika, *Savremena politička filozofija*, Nova srpska politička misao, Beograd 2009, 361.

³⁵ J. Habermas, “Citizenship and National Identity”, *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*, The MIT Press, Cambridge, Mass. 1998, 550. (Pojam ustavnog patriotizma u ovom kontekstu podrazumijeva posvećenost državi koja je univerzalistički orijentisana, zanemarujući svoju kulturološku komponentu.)

Unije neprestano se mijenja adaptirajući se zahtjevima funkcionalnosti što nas u kontekstu njene političke strukture suočava sa tvorevinom koja je po svojim svojstvima jedinstvena, što dodatno otežava uspostavljanje novog evropskog identiteta. Ovo opravdava postojanje različitih naučnih diskursa koji se bave pitanjem evropskog identiteta, posebno u odnosu na nacionalni identitet.

Nacionalni identiteti država članica rezultat su različitih historijskih okolnosti. Svaki od njih po svojoj suštini određen je osjećajem privrženosti jeziku, kulturi, običajima što daje integrativni osjećaj jedinstva. Uticaj već izgrađenih nacionalnih identiteta ne može se izbjeći u razmatranju procesa nastajanja evropskog identiteta. Konstrukcija tog novog evropskog identiteta, u tom smislu, je u procesu nastajanja i svoju promjenjivost će izvjesno zadržati. Njegovo osnovno svojstvo je pronalaženje esencijalnih načela društvene integracije – „evropski identitet zbog težnje za „preživljavanjem” u novom sociokulturnom prostoru uvijek je u sukobu sa strukturalnim elementima nacionalnog identiteta; drugim riječima, teritorij, jezik i običaji danas poprimaju odbrambena obilježja koja u multietničkoj Europi sve više postaju dezintegrirajući, a sve manje integrirajući čimbenici.”³⁶ Taj odnos novonastajućeg evropskog i nacionalnog identiteta zbog svoje delikatnosti treba razmatrati kroz pitanje šta je ono što je mimo nacionalnog identiteta predmet artikulisanja identitetom EU.

Nastajanje Evropske unije nije značilo nestanak nacionalnih država. Analogno tome, ni nastanak evropskog identiteta neće značiti gašenje nacionalnih identiteta i njihovo potiskivanje. Teorija diskursa, kada je nastanak identiteta u pitanju, polazi od toga da identitet ne nastaje kao primarni ili istinski, već da kao takav nastaje kao rezultat aktuelnih socijalnih i političkih djelovanja.³⁷ Na ovaj način u širem diskursu se i politika EU može posmatrati kao aktivnost u cilju stvaranja evropskog identiteta.

Prirodni identitet se opravdava kao potreba prepoznavanja i definisanja stabilne, čvrste jezgre „sebstva” koja ostaje nepromjenjiva protekom vremena, ali sem psihološke opravdanosti takvog pristupa, drugo opravdanje mu se ne može naći. U konstrukciji evropskog identiteta, iz navedenog razloga, nacionalni identitet percipira se kao prirodni.

Nacionalni identitet je rezultat specifične historijske datosti. Evropskom identitetu to svojstvo nedostaje – historija Evrope je zbir partikularnih nacionalnih historija. Pomanjkanje zajedničkog evropskog historijskog iskustva, tradicije, kulture, osjećaja trajanja definisanje evropskog identiteta bitno određuje i otežava. Evropski identitet je ne samo nova vrsta identiteta, već je to identitet čiji konstitutivni elementi imaju sasvim drugi značaj. U ovom

³⁶ A. Sršen, D. Piskač, „Hrvatski nacionalni identitet i Europska unija“, *Slavia Meridionalis* (12), SOW, Varšava 2012, 160.

³⁷ E. Laclau, „Introduction“, *The Making of Political Identities* (E. Laclau, ed.), Verso, London 1994, 2.

kontekstu pojam evropskog identiteta najtješnje je povezan uz problem legitimiteta, usko povezanim sa demokratskim deficitom EU, i institucionalnim dizajnom Unije kao potpuno novog oblika međudržavne integracije.³⁸

Izgradnja evropskog identiteta zbog ovoga podrazumijeva definisanje osnove na kojoj će isti počivati. Konstitucionalisti tu osnovu vide kao zajednički ustavni okvir i političku kulturu generalno, dok kulturalisti evropski identitet neraskidivo vežu uz zajedničku evropsku kulturu sa njenom prepoznatljivom historijskom ukorijenjenosti. „... nacionalni identitet u okviru konstrukcije evropskog identiteta mora se posmatrati kao oblik legitimacije političke zajednice, i to kroz njegovu dvostruku funkciju legitimacije – kulturnu i političku. Naime, danas se između države, kao posebnog političkog oblika modernosti, i nacije, koja se u odnosu na državu javlja kao utemeljiteljski subjekt i objekt vladavine, nacionalni identitet unutar eurointegracijskih procesa javlja u svojoj dvostrukoj funkciji legitimacije.

Prva se odnosi na stvaranje simboličke slike o zajedničkim vrijednostima koje mogu opravdati postojanje zajedničkog Mi, a druga se odnosi na funkciju suvereniteta države u odnosu na druge međunarodne subjekte.”³⁹

Artikulisanje evropskog identiteta u diskursu EU praćeno je potrebom konstituisanja evropskog naroda da bi preuzeo aktivnu ulogu političkog aktera u mehanizmu evropskih integracija i funkcionisanju novostvorenih institucija. Opravdanom se čini veza između evropskog demosa in status nascendi i konstitucionalizma.⁴⁰

Evropska unija, kao supranacionalna politička zajednica, kao temeljni kohezioni element podrazumijeva ustavnu toleranciju. Izvjesno je da evropski demos nije etno–kulturno–organski demos i da je njegovo nastajanje tek u procesu. Pretpostavke na kojima će se konstituisati su visok nivo evropske građanske svijesti i snažan kulturni identitet koji će biti oslonjen na stabilnu strukturu civilnog društva.

Nagovještaje evropskog identiteta u tom smislu već nude neka postojeća rješenja u evropskom političkom prostoru. Taj novoformirani supranacionalni identitet u svom praktičnom i funkcionalnom aspektu se manifestuje kao politički identitet, i prema svojoj dosadašnjoj praksi, konsoliduje se na temelju konstitucionalnog patriotizma – identifikuje se sa demokratskim normama.⁴¹

---

³⁸ T. Čipek, „Institucionalni dizajn i demokratski deficit Europske unije“, *Društvena istraživanja* 4-5/2007, 861.

³⁹ A. Sršen, „Konstrukcija evropskog identiteta – prilog prepoznavanju upitnog konteksta“, *Međunarodne studije* 13/2013, 33.

⁴⁰ J. H. H. Weiler, “Europe: The Case against the Case for Statehood“, *European Law Journal* (4), 1998, 43–62.

⁴¹ Vid. G. Delanty, *Citizenship in a Global Age: Society, Culture, Politics*, Open University Press, Buckingham 2000.

6. ZAKLJUČAK

Evropska unija kao jedinstveni političko-kulturni prostor u formulisanju zajedničkog evropskog identiteta mora stvoriti dvojake vrijednosti – one koje će utemeljiti kulturni identitet zajedničkog društva i one na kojima će počivati politički identitet.

Identitet, i kulturni i politički, pretpostavka su legitimnosti EU.

Političku zajednicu ne čine samo kulturne veze među njenim članovima već i politički koncept u okviru koga žive i djeluju.

Nadnacionalni identitet EU uz ovo podrazumijeva da mu nacionalni identiteti država članica u tome nisu prepreka.

Identitet Unije treba pojedincima i kolektivitetima da osigura garancije jednakosti u razlikama – jednak status i osnovna prava, čime bi se osigurao princip jednakosti, koji se doživljava kao pripadanje i prihvatanje, a čime se, istovremeno, osigurava stabilnost samog pravno – političkog poretka. Tako uspostavljen okvir jednakosti artikuliše osjećaj zajedničke pripadnosti Uniji koji partikularnu pripadnost i partikularne identitete čini društveno irelevantnim.

Ambijent multikulturalnog društva Evropske unije nije posvećen samo pitanjima vezanim za različite kolektivitete koji u njemu egzistiraju već je snažno angažovan i oko potrebe da se determiniše položaj individue i prava koja joj, kao primarnom političkom subjektu, pripadaju.

Evropska unija u potrazi za svojim identitetom nalazi se u fazi transformisanja demokratije kao političke forme koja legitimise vlast i suverenost nacionalne države u političku formu koja osigurava legitimaciju građanskih i političkih prava. Ovdje jasno dolazi do izražaja distinkcija između prava koja čovjeku pripadaju kao pojedincu od onih koja mu pripadaju kao članu određenog kolektiviteta. Uz to, multikulturalizam traži da se pravo kao oličenje jednakosti, pravednosti i slobode dopuni novom vrijednošću – vrijednošću sticanja i očuvanja identiteta, jednako i individualnog i kolektivnog što će stvoriti uslove za njihovu nesmetanu participaciju, kao demos-a, u zajedničkim institucionalnim strukturama, kada je u pitanju opšti interes, i u posebnim, kao ethnos-a, kada je u pitanju njihov specifičan interes. Na ovaj način uređuju se odnosi između državnog, grupnog i individualnog subjektiviteta njihovim priznavanjem, ograničavanjem i balansiranjem.

Politički i kulturni identitet povezuju se vladavinom prava i demokratskim institucijama.

Demokratsko odlučivanje i vladavina prava koja zastupa etnokulturnu pravdu uz uvažavanje ustavnog patriotizma čini se dobrim izborom koji će dovesti do formiranja identiteta EU.

Zajednički evropski identitet, koji počiva na iskustvu nacionalnih identiteta država Unije, ne pribjegava svom nasilnom uspostavljanju, već se oslanja na postojeće izvore koje može da iskoristi u svrhu realizacije svojih ciljeva.

Zajednički identitet mora biti istovremeno i historijski utemeljen i politički prihvatljiv. Traženoj formuli uspješno odgovara rješenje predviđeno francuskim Ustavom koji garantuje univerzalno pravo građanstva i konstituše Francusku kao zajednicu u kojoj svi imaju politička prava bez obzira na kulturno-historijske korijene.

Evropskoj uniji treba upravo takva politička legitimacija za svoje odluke, a politički projekt evropskih integracija biće uspješan tek onda kada ideja evropskog političkog jedinstva uspije za sebe da osigura evropski kulturni legitimitet, nezavisan od kulturnog legitimiteta država – nacija.

LISTA REFERENCI

Bibliografske reference

1. Banus, Enrique, “Cultural Policy in the EU and the European Identity“, *European Identegration in the 21st Century* (M. Farrell, S. Fella, M. Newman, eds.), Sage Publications, London 2002;
2. Bruter, Michael, “Identity“, *Encyclopedia of European Elections* (Y. Deloye, M. Bruter, eds.), Palgrave MacMillan, New York 2007;
3. Vukićević, Slobodan, „Fenomen identiteta i integracioni procesi na Balkanu“, *Sociološka luča* V/1, 2012;
4. Dahrendorf, Ralf, “Making Sense of the EU. The Challenge for Democracy“, *Journal of Democracy* 2003;
5. Delanty, Gerard, *Citizenship in a Global Age: Society, Culture, Politics*, Open University Press, Buckingham 2000;
6. Erikson, Homburger, Erik, *Identitet i životni ciklus*, Zavod za udžbenike, Beograd 2008;
7. Kalanj, Rade, *Modernizacija i identitet*, Politička kultura, Zagreb 2008;
8. Kimlika, Vil, *Savremena politička filozofija*, Nova srpska politička misao, Beograd 2009;
9. Laclau, Ernesto, “Introduction“, *The Making of Political Identities* (E. Laclau, ed.), Verso, London 1994;
10. Lyotard, Jean-Francois, *Postmoderno stanje*, Ibis – grafika, Zagreb 2005;
11. Novak, Slobodan-Prosperov, „Civilizacijski korijeni i baština“, *Kolo, 1, Matica hrvatska*, Zagreb 2004;
12. Omejec, Jasna, *Vijeće Europe i Europska unija, Institucionalni i pravni okvir*, Novi informator, Zagreb 2008;
13. Rodin, Davor, „Kulturno – povjesni i politički identitet“, *Politička misao, Vol. XXXV*, 1998;

14. Smith, Anthony David, *Nacionalizam i modernizam. Kritički pregled suvremenih teorija nacija i nacionalizma*, FPZ, Zagreb 2003;
15. Sršen, Andreja, „Konstrukcija europskog identiteta – prilog prepoznavanju upitnog konteksta“, *Međunarodne studije*, god. 13, br.2, 2013;
16. Sršen, Andreja, Piskač, Davor, „Hrvatski nacionalni identitet i Europska unija“, *Slavia Meridionalis 12*, SOW, Varšava 2012;
17. Stijepčević, Anita, „Ogled o identitetu – perspektive“, *Sociološka luča IX/2*, Nikšić 2015;
18. Stojković, Branimir, *Evropski kulturni identitet*, Službeni glasnik, Beograd 2008;
19. Habermas, Jurgen, *Citizenship and National Identity, Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*, The MIT Press, Cambridge, Mass. 1998;
20. Hix, Simon, *Political System of the European Union*, PalgraveMacmillan, New York 2005;
21. Cerruti, Furio, *Identitet i politika*, Politička kultura, Zagreb 2006;
22. Cipek, Tihomir, Politike identiteta EU: U „Potrazi za kolačićima male Madeleine“, *Anali hrvatskog politološkog društva*, Zagreb 2004;
23. Čepo, Dario, „Od nacionalnoga k supranacionalnom: Europski identitet i Europska unija“, *Hrvatski nacionalni identitet u globalizirajućem svijetu*, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo – Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2010;
24. Weiler, Joseph Halevi Horowitz, *Europe: The Case Against the Case for Statehood*, *European Law Journal* (4), 1998;
25. Wodak, Ruth, Weiss, Gilbert, Visions, Ideologies and Utopias in the Discursive Construction of European Identities: Organising, Representing and Legitimising Europe, u *Communicating Ideologies: Language, Discourse and Social Practice*, Marco, Pütz, Teun van Dijk, ur., Peter Lang, Frankfurt am Main, 2004.

Full Professor Mirjana Nadaždin Defterdarević, LL.D.

Faculty of Law, University „Džemal Bijedić“ in Mostar

EUROPEAN IDENTITY – CONTROVERSIES AND REFLECTIONS

Summary

The author of the article examines the question of European identity as a newly created identity, with particular attention to the foundations which the collective European identity should build to serve its primary task – the loyalty of EU citizens. In that sense, the creation of the European identity coincides with some critical questions from the legal-political discourse within which it seeks its affirmation and legalisation.

The research starts from the assumption that in the EU, as a political entity sui generis, in the best tradition of European citizenship, by creating a European identity, democracy has transformed from the political form that legitimizes the power and sovereignty of the national state into a political form that legitimizes human rights, whereas the national identity in the context of the inclusive European identity acquires the function of double legitimacy - cultural and political.

By analyzing the content and by using teleological method, the research focuses in particular on the aspect of determination and variability of the content of the concept of identity, the justification for creating a European identity, its political recognition, its connection with human rights and the integrative role that multiculturalism plays in their implementation.

Key words: *European Union; Identity; Multiculturalism; Human rights.*